

Székely Gábor

Erőeltolódások Ausztriában (1919-1935)

Amikor az előadásnak a terve formálódott, új tudományos eredmények bemutatására gondoltunk. Ennek két útja van. Az első a fáradtságosabb, de szerintem a nagyobb élvezetet nyújtó: be kell ülni a levéltárakba, könyvtárakba és bogarászni a senki által nem kutatott iratok halmazában. A másik, kényelmesebb, és már a tapasztaltabb, élemedett korú kutatók számára kínálkozó, bár ifjak által is elorozott, de korántsem egyszerű megoldás a már rendelkezésre álló, a magunk kutatta és általunk megjelentetett - az utóbbi kettő persze csak a már korosabbakra vonatkozik -, vagy a mások által publikált eredmények újragondolása különféle kényszerek következtében. Nem akarom a mai gondokat kisebbiteni: a könyvtárak és levéltárak látogatottságának csökkenése jelzi, ha a trend folytatódik és más megoldás - nagy valószínűséggel az internet könnyen kezelhető hozzáféréseinek biztosítása a forrásokhoz - nem kínálkozik, akkor egy újabb civilizációs csőd elé nézhetünk, mint ahogyan az már történt az ókor, a középkor, az újkor és a jelenkor korszakváltásakor vagy legutóbb úgy 13 éve.

Kimondva trivialitás, ma már alig említjük, hogy Magyarország történetére egyetlen ország sem volt olyan mély és hosszantartó befolyással, mint Ausztria, pontosabban azok a területek, amelyet ma annak nevezünk. Mindez kezdődött - hogy jó mélyen visszanyúljunk a történelemben - azzal, hogy Nagy Károly, Charlemagne, - hogy elhatárolja a nyugati civilizációt a barbár kelettől - , puffer területként létrehozta a Rába és az Enns között a Keleti Területet, germánul szólva, az Ostmark-ot, amelyből azután némi nyelvi és történelmi fordulatokkal megszületett az Österreich, vagyis a Keleti Birodalom elnevezés. (Hogy azután a nagynémet tervekben 1871 után ismét feltámadjon Deutsche Ostmark néven porosz Lengyelország és Szilézia, mint germanizációs, vagyis a germánokra áhító terület, valamint, legutóbb, 1938 után a „csatlakozott” Ausztria nevéként.)

Visszatérve a történelemhez: a magyar honfoglaláskor viszont már a Szent Római Birodalommal, vagyis ahogyan mi is neveztük akkor: a Nyugati Birodalommal, majd később - ismét egy névváltozás - a Német-Római Császársággal találkoztunk. E találkozások általában nem voltak örömteliek. A birodalom vezérével I. vagy Nagy Ottóval, még német uralkodóként volt kemény, számunkra kedvezőtlen kimenetelű összecsapásunk: 955-ben súlyos vereséget mért a kalandozó magyarokra, rákényszerítve őket a „*honfoglalás*” lezárására. (Ő pedig, amint arról egy későbbi szövetségeseünk Adolf Hitler szívesen emlékezett, 962-ben a birodalom trónjára lépve - Hitler szerint - egyben megalapítója volt az első német birodalomnak, a Reich-nek: az első német császárként, XII. János pápától támogatva. (A német császárok sorában ugyanis csak 1273-ban jelent meg az első Habsburg, a számunkra is vést hozó I. Rudolf személyében.)

Nevezetes - és a magyarok számára még végzetesebb - császár volt a már a magyar trónt is magáénak tudó, bár csak alig két évig uralkodó Albrecht. Őt fia, az ismertebb V. László követte a hazai trónon. A mi Mátyásunkat menekültében magával hurcoló Habsburgnak azonban nem volt szerencséje. S ez volt az egyetlen eset, amikor nálunk a Habsburgok póruul jártak: Mátyás nem csak kiszabadult és a magyarok királya lett, de miután a megvert Frigyes császár nem volt hajlandó megfizetni a kialkudott 100.000 aranyat - csak ennek felét - Mátyás 1485. június 1-én elfoglalta Bécset, s mindjárt át is tette ide a székhelyét. Valamilyen oknál fogva azonban ez sem volt neki elég. Felvette az Ausztria hercege címet és a tartománnyal, a kor szokása szerint mint meghódított területtel bánt. Majd miután nem sikerült megszereznie, amire vágyott, a Német-Római Császári címet, hozzálátott egész Ausztria meghódításához. Ki tudja, hogyan folytatódott volna a magyarok története, ha nem hal meg neve napján, április 6-án, az úr 1490. évében.

A Habsburgok mindenesetre a pozsonyi békében (1491) szerződéssel biztosították örökösödési jogukat, amit meg is tartottak 1918-ig. Nem mindennapi teljesítmény.

Az 1918-as év azonban olyan változást jelentett az osztrákok életében, amit a sok évszázados terjeszkedés után megsemmisülésként éltek meg. Mi volt ehhez képest az évszázadok folyamában az a két évtizedre tehető napóleoni időszak, amikor sokaknak össze kellett húzniuk magukat? A türelmes és dicsőséghez szokott osztrákok ekkor minden korábbinál elképzelhetlenebb és drasztikusabb, valamint igen látványos lépésre ragadtatták magukat: kiebrudalták a vesztes háborúért felelőssé tett Habsburgokat. De a kikiáltásra váró népköztársaságnak ennél sokkal megrázóbb ténnyel kellett szembenéznie: vajon életképes-e a magára maradt Ausztria?

Ha a magyar történelemben Trianon gyásznapi, akkor Ausztria esetében a monarchia széthullása szinte maga volt a temetés. A polgári forradalom alkotmánytervezete a sok évszázados, jól menő „üzlet” felszámolására, Ausztria megszüntetésére készült, mégpedig hazafias lelkesedéssel. A napi vagy havi bevételeit jól számoló polgárság és munkásság számára nyilvánvalóvá lett, hogy e csepp területre korlátozódó országuk életképtelen torzó. A kiutat az Anschlussban, a szintén megcsönkult Németországhoz csatlakozásban látták.

A Saint-Germain-i szerződés azonban egészen más megoldást jelölt ki Ausztria számára. Így végül, az antant intésére, a volt nagyhatalom vállalta, hogy kishatalom lesz egy olyan térségben, amelyet egy minden korábbinál erősebb nagyhatalommá váló Németország, az általa is veszélyeztetett középhatalom, Lengyelország, illetve az abszolút veszélyeztetett, az osztrákok által legkedvesebb testvérnek tekintett Csehszlovákia jelentett. Csehszlovákiánál veszélyeztetettebb csak egy ország volt: maga Ausztria.

Az Ormos Mária születésnapjára rendezett ülészen, 2000-ben foglalkoztam először ezzel a témával, feldolgozva mintegy két évtizedes munkám cédulatermésének vonatkozó részét, kiegészítve egy újabb bécsi levéltári kutatással is - ami a választási eredmények háttérinformációit adta.

A végeredmény nem csak számomra volt meglepő, de a korszak kutatóit is meglepte, sőt ellenvéleményre készítette. A meglepetés

mindjárt a politikai struktúra áttekintésével, a német és az osztrák viszonyok összehasonlításával kezdődött.

Az első Osztrák Köztársaság történetében 27 kormány váltotta egymást, amelyek élén 12 kancellár állt. Ez idő alatt mindössze öt parlamenti választást tartottak, az utolsót 1930. november 9-én. En-

	1919		1920		1923		1927		1930	
	Man-dátum	%	man-dátum	%	man-dátum	%	man-dátum	%	man-dátum	%
Jobboldal										
Német nemzeti pártok	27	20,8	28	17,2	15	12,8	-	-	-	-
Heimat-block	-	-	-	-	-	-	-	-	8	6,2
NSDAP	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3
Landbund	-	-	-	-	-	-	9	6,3	-	-
Nemzeti gazdaság-blokk és Landbund	-	-	-	-	-	-	-	-	19	11,6
Keresztény szoc. Párt	69	35,9	85	41,8	82	45	85	48,2	66	35,7
Centrum										
Jüddisch Nationale Partei	1	0,3	-	-	-	-	-	0,3	-	-
Baloldal										
Szocdem. Párt	72	40,8	69	36	68	39,6	71	42,3	72	41,1
Csehszlovákia demokratikus és szoc. Pártja	1	2,2	-	-	-	-	-	-	-	-
Egyéb pártok			1	5		2,6		3		5,4

11 év választási eredményei

nek eredményeképpen alakulhatott meg a köztársaság 19. kormánya. Az osztrák politikai pártok ezen elfogadott csoportosítása ha nem is

problémamentesen, de áttekinthető képet ad a három fő erőről, a *német nemzetieknek* nevezett, az Anschluß minden áron pártokról, az Anschluß az első éveket követően másodlagosnak tekintő, majd mind határozottabban elutasító, a korabeli közép európai mércével mérve magukat hagyományosan a jobboldalra helyező *keresztényszociálisoktól*, valamint a harmadik csoportról, a baloldaliságot az európai szociáldemokráciánál radikálisabban vállaló *ausztromarxista* szociáldemokrata, illetve a szociáldemokrata radikalizmus következtében is erőtlenné kommunista pártról.

A *centrum* nehezen felderíthető: a kisebb demokratikus pártok parlamenti mandátumot egy alkalommal vagy soha nem látott jelöltjei, illetve kisebbségeket (szlovéneket, cseheket, morvákat, zsidókat) toborzó pártocskák helyezkedtek itt el a politikai palettán. Melléjük nem könnyen fellelhető olyan erő, amely közép felé tájékozódott volna - hacsak nem a szélsőjobb miatt a menekülést fontolgatta. Centrum így gyakorlatilag nem volt, de ezt fejezte ki maga az alkotmány, amely a baloldal és a jobboldal nem egészen két éves kormányzati koalíciója idején keletkezett. Kompromisszumot tükrözött, s egy rövid ideig fennálló kényszerszövetséget, illetve az ezt megalapozó erőegyensúlyt. *Ebben a pillanatban jött létre az osztrák demokratikus köztársaság.*¹ Az alkotmány azonban kikezdhető volt, s az meg is történt az erőviszonyok eltolódásakor, amihez - nem lévén érdemleges erőt felmutatni képes politikai centrum - nem sok kellett: elegendő volt a két nagy jobboldali tömörülés összefogása, amely 1930-ig a polgári pártok szavazóinak majd 99%-t adta.

Míg Németország esetében röviden Hitler hatalomra jutása nevezhető a weimari köztársaság bukásának, addig a hasonló sorsra jutott Ausztriában nem határozható meg ilyen egyszerűen a fordulat. Nem csak az nem egyértelmű, mikor következett be a szélsőjobb hatalomra

---

¹ Az első alkotmánytervezetben még a „*népköztársaság*” meghatározás szerepelt, jelezve a hónapok radikalizmusát. A végleges változatban a „*nép*” már nem szerepel, akárcsak az Anschlussra utalás sem.

jutása, ami Németországban pontosan jelezhető: 1933. január 30, de az sem, hogy milyen jellegű politikai struktúrát váltott fel, illetve mi volt magának a szélsőjobbnak a tartalma. Az utóbbiról megállapítható, hogy míg Németországban a szélsőjobb politikai erői a náci pártban találtak helyet maguknak s fokozatosan öröklték fel a jobboldal más pártjait, addig Ausztriában a szélsőjobbnak több csoportosulása is volt. A németországgal azonos alapokon létrehozott náci párt mellett a szélsőjobbnak önálló pártja volt a Heimwehr (Honvédők). Ezen kívül a szélsőjobbnak helye volt a köztársaság politikai palettájának jobboldalát meghatározó Keresztényszociális Pártban, valamint az e jobboldallal szövetséges regionális befolyással rendelkező Landbundban és a Nagynémet Néppártban (Großdeutsche Volkspartei). A szélsőjobb tehát sokszínű volt és 1927-től mind nagyobb befolyással bírt a politikára.

Az osztrák jobboldal helyzete abban is eltért a németországitól, hogy tulajdonképpen egyetlen erős, de jól kiszámítható ellenféllel kellett számolnia, a szociáldemokráciával. Ausztriában ugyanakkor - ellentétben a weimari parlamenttel - a szociáldemokráciának nem volt koalíció képes partnere a jobboldallal szemben, sem középen, sem pedig a baloldalon. A kommunista párt jelentéktelen volt, egyetlen alkalommal sem szerzett mandátumot a szövetségi parlamentben. A különféle neven indult demokrata liberálisok egyetlen alkalommal szereztek egyetlen mandátumot: 1919-ben. A nemzeti liberális irány viszont - egy rövid blokkalakítás kivételével - feloldódott más jobboldali csoportosulásokban, mindenekelőtt a Nagynémet Néppártban és a Landbundban. Mindössze egyetlen alkalommal alakult ki olyan helyzet, hogy a nemzeti liberálisok szövetségi szinten is megállapodjanak a szociáldemokratákkal, illetve támogassák a második nagykoalíció létrehozását. E csoport végül is a jobboldal egyoldalú erősítése mellett döntött, lehetővé téve a korábbiaknál is jobboldalibb kormány megalakítását.

1920 novemberétől 1932 májusáig a nagynémetek és a másik kisebb jobboldali párt alkották - két hónap kivételével - a szövetségi

kormánykoalíciót a keresztényszociálisokkal, megakadályozva egyben, hogy a szociáldemokraták kormányra kerüljenek. Tevékenységük viszont kétségtelenül hozzájárult ahhoz, hogy *Ausztriában, ellentétben Németországgal a szélsőjobb nem juthatott legitim módon hatalomra*. A bonyolult, mindenesetre a német viszonyoknál bonyolultabb mozgások követését segítheti az események alakulása mögött meghúzódó erőeltolódások részletesebb bemutatása, kiegészítve a választási eredmények elemzésével.

A tagolódás jelentősen különbözött a németországi paletta színeitől. Ott az erős szociáldemokrata és kommunista baloldal mellett markáns centrumként foglalta el helyét a Centrum Párt, amely a kereszténydemokrácia eszméi mellett nem állt messze a liberális gondolattól sem. Még egyik legerősebb osztaga, a szélsőjobb bölcsőjét uraló, a liberálisoktól és a szociáldemokratáktól egyaránt távolságot tartó Bajor Néppárt is elkötelezett híve volt a weimari köztársaságnak. A távolságtartás a jobboldali konzervatívoktól mélyen gyökerezett: a katolikus egyház ellenérzéseit az evangélikus császársággal szemben több mint fél évszázadra meghatározta Bismarck „*Kulturkampfja*”. Ez utóbbinak már közvetlen osztrák vonatkozása is volt.²

Az osztrák politikai élet legfontosabb alakítója a Keresztényszociális Párt volt. Politikáját a kezdeti nagykoalíció után a jobboldal többi pártjához való viszonya határozta meg, mindenekelőtt a Nagynémet Néppárthoz, valamint ellentmondásos kapcsolata a szélsőjobboldali nagynémet nemzetiszocialistákkal és a

---

² A *Kulturkampfot* Bismarck kezdeményezte a „*kisnémet*”, vagyis a katolikus Ausztria nélküli Német Birodalommal és az evangélikus porosz uralkodóval, majd császárral szembehelyezkedő katolikus egyház politikai befolyásának a megtörésére. A világi oktatás és házasságkötés maradandó eredménye mellett időlegesnek bizonyult a rendek betiltása és a katolikus egyháznak nyújtott állami támogatás megszüntetése. Ugyanakkor az 1878-ban az állam és az egyház közötti kompromisszummal véget ért Kulturkampf után az egyház sohasem nyerte vissza korábbi pozícióit. Ausztriával ellentétben a Kulturkampf következménye a *katolikus politikai erők centrumba kerülése* volt.

proosztrák Heimwehrrel. E három tömörülés közül az első időszakban a nagynémetek voltak a fontosabbak, velük koalícióra lépve kormányoztak a keresztényszociálisok 1920-tól.

A párt hosszú utat tett meg, amíg a Monarchia ellenzéki, antikapitalista, antiszemita és szociális jogokat követelő, a munkásmozgalommal is kacérkodó³, centrumba törekvő városi ellenzékiek pártjából klerikális paraszt- és polgári párttá, az uralkodóházat és a kormányt, majd a háborút is támogató gyűjtőpárttá vált. A Keresztényszociális Párt a századfordulón már Ausztria harmadik legnagyobb pártja volt, majd az 1907-es választáson a katolikus parasztság és polgárság pártjaként indulva és a jobboldalhoz sorolható katolikus konzervatívokkal⁴ együtt fellépve az ország legbefolyásosabb ereje lett. Azonban csak rövid időre: a következő, az 1911-es választáson a pártot visszaszorította a nagynémet nacionalista jobboldal.⁵ Ekkor a párt az osztrák-német nacionalizmus felé nyitott, s ezt az orientációját a későbbiekben is megtartotta. Ennek volt köszönhető, hogy amikor német orientáció mellett a háborúban is mindvégig kitartó nagynémetek a háború elvesztésekor kompromittálódtak, a keresztényszociálisok ismét a jobboldal vezető pártját tudhatták magukénak: az 1919-es választá-

---

³ E kitérőnek fontos pillanata volt, amikor, az 1890-es évek közepén a Leopold Kunschak vezette keresztényszocialista mozgalom csatlakozott a párthoz. E csatlakozással a párt nem csupán közelített céljához, hanem lényegében néppárttá vált, elfoglalva a centrumot. HANISCH, Ernst: *Der Lange Schatten des Staates. Österreichische Gesellschaftsgeschichte im 20. Jahrhundert*. Ueberreuter, Wien 1994. 119.o.

⁴ A katolikus konzervatívok használták egy rövid ideig a „*centrum párt*” elnevezést, de az korántsem felelt meg vállalt pozíciójuknak.

⁵ Az 1911-es választásokon a Keresztényszociális Párt súlyos vereséget szenvedett. Szövetségeseivel, a katolikus konzervatívokkal, a Centrum Párttal együtt alkotott blokkal az 1907-es 41,2%-ról 32,6%-ra csökkent eredménye, míg a német nemzetiek 27,5%-ról 46%-ra növelték szavazataik arányát, beolvasztva a a nemzeti liberálisokat. A nacionalista hullámot viszonylag csekély veszteséggel vészelték át a szociáldemokraták: 21,4%-ról 18,9%-ra csökkent befolyásuk. SOMOGYI Éva: *Választójog és parlamentarizmus Ausztriában 1861-1907*, Akadémiai Kiadó, Budapest 1968. 176. o.

sokra visszazerezték pozícióikat, s ettől kezdve pártjuk a jobboldal legerősebb pártja maradt.

A háborút követő forradalmi hullám sajátos helyzetet teremtett Ausztriában: a keresztényszociálisok a szociáldemokrata Karl Renner kormányában vállaltak koalíciós szerepet. A jobb-bal koalíció alig másfél évig maradt fenn, mindenekelőtt a keresztényszociálisok bécsi kisebbsége és a többségi szövetségi tartományok voltak ellene. Az 1920-as kormányválság új választások kiírásával ért véget. A választásokat követően pedig a Keresztényszociális Párt más partnerek után nézett: a német nemzetiekkel alakított kormányt.

Még egyszer - a gazdasági világválság idején - 1930-ban tettek ugyan ajánlatot a szociáldemokráciának nagykoalíció alakítására - akárcsak a német Centrum Párt 1928-ban - az ország stabilizálása érdekében, de az ajánlatot a szociáldemokraták elutasították. Ők újabb választások esetén a párt előretörésben, netán az abszolút többség megszerzésében reménykedtek.

A keresztényszociális vezetők, mindenek előtt az 1920-tól pártelnök - kevésbé jelentős - Kunschak, valamint Johann Schober és Ignaz Seipel (az előbbi háromszor, az utóbbi öt alkalommal alakíthatott kormányt) számára nyilvánvalóvá vált, hogy a többség Ausztriában a jobboldalon van. Egyértelművé vált az is, hogy középen nincsenek olyan erők, amelyek képesek lennének politikai erőt felmutatni, s ehhez képest másodrendű fontosságú volt, hogy a baloldal elképzelései sem segítették a bal-jobb koalíció felélesztését.⁶ A keresztényszociálisok mindenek előtt attól tartottak, hogy új választások esetén bekövetkezhet az, ami 1911-ben történt: a nagynémetekkel és az osztrák nacionalizmussal, pontosabban ekkor a szélsőjobboldal-

---

⁶ A sok vitát kiváltó döntésben kulcsszerepe volt az ausztrómarxizmus fő teoretikusának, Otto Bauernek, aki a kompromisszumkészebb Karl Rennerrel szemben nem ajánlotta az együttműködést. Többen azóta is, a későbbiek ismeretében úgy vélik, hogy egy nagykoalíció létrejötte esetén a diktatúra elkerülhető lett volna. A korabeli vitát elemzi LEICHTER, Otto: *Otto Bauer. Tragödie oder Triumph*. Europa Verlag, Wien, Frankfurt, Zürich 1970. 258-276.

lal, esetleg a szociáldemokráciával szemben jelentős erőket veszítenek. S félelmük nem is volt alaptalan - legalábbis ami a szélsőjobb előretörését illette.

A szociáldemokrácia oldaláról ugyanis nem fenyegetett reális veszély. Bár kétségtelen, hogy az 1919-es választások előtt már úgy tetették fel a kérdést: „A népnek arról kell döntenie, hogy a szociáldemokrácia vagy a polgári pártok uralmát akarja-e...”. Ez nem a polgári demokrácia megkérdőjelezését jelentette, amint azt kommunista oldalról a szociáldemokratáknak a szemére is vetették.⁷ Ezt pontosan meg is fogalmazták 1926-ban, a párt linzi programjában: a párt „az általános választások eredménye alapján szerzi meg a hatalmat.” A számos, nem egyszer fegyveres harcokba torkoló konfliktust kézben tudták tartani: ez történt 1927-ben, amikor a szociáldemokrata védőerő, a Schutzbund fegyverraktárainak lefoglalására indított akció vezetett véres összecsapásokra.⁸

Az erőviszonyok eltolódása szempontjából ennél is lényegesebb volt, hogy a választásokon - akárcsak Németországban - a konzervatív, a hagyományos jobboldali szervezeteknek nem a baloldaltól, a

---

⁷ Az osztrák szociáldemokratáknak - elméletileg az ausztrómarxizmusnak - a hatalom megragadásával kapcsolatos, a legalitást szem előtt tartó álláspontja már 1919 januárjától ismert volt. Ekkor, a választások előtti napon hangzott el Otto Bauer híres beszéde, amelyben a fenti sorok mellett kifejtette: „Máról holnapra nem válhat társadalmunk szocialista állammá. November első napjaiban talán megalakíthatunk volna Bécsben egy szocialista kormányt, azonban tisztában voltunk azzal, hogy az csak néhány napig tartó kísérlet lehetett volna. Nagy dolgokat értünk el ebben a pár hétben, azonban a szocialista társadalmat nem valósíthatjuk meg egy olyan országban, amelynek nincs szene, nincs élelmiszere, amelynek határai nincsenek megállapítva.” Neues Wiener Tagblatt, 1919. január 15. IN: *Dokumentation zur Österreichischen Zeitgeschichte 1918-1928*. Hrsg. Klusacek, Christine és Stimmer, Kurt. Jugend und Volk. Wien-München é.n.

⁸ E döntést komoly viták kísérték és követték, amelyekről érdekes adalékkal szolgál COLLOTTI, Enzo: *Über die weimarer Sozialdemokratie: kritische Bemerkungen der österreichischen Sozialdemokraten am Beispiel Otto Leichters*. IN: *Arbeiterbewegung, Faschismus, Nationalbewußtsein*. Europaverlag, München, Wien, Zürich 1983. 17-23.

szociáldemokrataktól, s nyilván nem a teljesen erőtlenné kommunistáktól kellett félteniük szavazataikat, hanem kizárólag a saját táborukon belüli ellenfelektől, a keresztényszociálisoknak a nagynémetektől és viszont, s végül mindkettejüknek a szélsőjobbtól, a nemzeti-szocialistáktól és a Heimwehrtől. A két tábor közötti határvonal éppoly csekély mértékben volt átjárható, mint Németországban.⁹ A helyzetet pontosan jelezték a választások eredményei.

	Marxisták		Polgári pártok	
1919	1.221.814	41%	1.761.640	59%
1920	1.100.095	37%	1.880.233	63%
1923	1.334.034	40%	1.987.572	60%
1927	1.555.269	43%	2.081.443	58%
1930	1.538.097	42%	2.149.971	58%

A baloldal és a többi párt által az osztrák választásokon leadott érvényes szavazatok száma és %-

Nem foglalkozunk az eltérő korabeli vélekedésekkel a *demokratisztikus köztársaságról*: ezt, akárcsak Ausztria életképességét illetően szinte valamennyi politikai párt másképpen értelmezte, ha éppen nem utasította el egyértelműen - ki a demokráciát, ki a köztársaságot, ki pedig a független köztársaságot. Ausztria sorsát végül is a két pólus kapcsolata és aránya döntötte el, amely a kezdetektől jelezte a jobboldal túlsúlyát (lásd a fenti táblázatot).¹⁰

S a történet vége - ezzel kezdtem előadásomat Pécsen -, egyben egy új történethez vezető kezdet. „*Egy állam felépítése*” volt a címe

⁹ A Weimari Köztársaság választásainak elemzése mutatta, hogy a nácik nem a centrumtól, s még kevésbé a baloldaltól hódították el a szavazókat. A nácik az 1932-es második választáson elért 37%-os eredményük elérésekor a jobboldali pártokat fosztották meg szavazóiktól. A „*weimariosodásról*”, arról a tévhitről, hogy a demokrácia erősíti, a centrumot a szélsőbal és szélsőjobb zúzza szét, lásd SZÉKELY Gábor: *A Weimar-jelenség*. Rubikon, 1992. 10. sz. 26-27.o.

¹⁰ A táblázat csoportjainak elnevezése korabeli publikációból való: *Wahlen und Parteien in Österreich...* C 103. o. A baloldalnál ismételt meg kell jegyezni, hogy 99%-ban szociáldemokrata szavazatokról van szó, a kommunisták még az igen sikeres 1932-es bécsi választásokon sem jutottak be a városházára: 20.839 szavazatuk (az előző választásokon ennek majd felét, 10.626 szavazatot szereztek) nem volt ehhez elegendő. *Dokumentation zur Österreichischen Zeitgeschichte 1928-1938*. Hrsg. Klusacek, Christine, Stimmer, Kurt. Jugend und Volk. Wien-München é.n. 204. o.

annak az 1935-ben megjelentetett kormány-kiadványnak, amely az Osztrák Köztársaság 15 évének 24. kormányát vezető Schuschnigg szövetségi kancellár új törekvéseit kívánta bemutatni: „*Csatazaj és puskapor füstje kísérte Dr. Kurt Schuschnigg - Ernst Rüdiger Starhemberg kormányának születését... Egy sebzett ország kiáltott gyógyulásért, a kiontott drága vér folyama sóhajtott vezeklésért, egy súlyosan sérült gazdaság fohászkodott nyugalomért és konszolidációért...*”¹¹

Ami viszont bekövetkezett az nem a konszolidáció és nyugalom volt, hanem az Anschluss, majd rá másfél évre az újabb világháború. Ha 1918-ban, a Monarchia felbomlásakor felmerült a kérdés, vajon életképes alakulat-e a magára maradt Ausztria, 1934-ben a kérdés már így hangzott: vajon életképes lehet-e az ausztrofasizmus a náci Németország árnyékában? A nemleges választ Adolf Hitler 1938. március 15-én adta meg a bécsi Hősök terén ünneplő tömeg előtt: „*Jelentem a történelemnek, hogy hazám visszatért a Harmadik Birodalomba.*”

---

¹¹ Ernst Rüdiger Starhemberg az Ausztriában szélsőjobbot képviselő Heimwehr vezetője volt, aki első ízben 1930-ban, a keresztényszociális koalíciójában belügyminiszter, majd 1934-ben alkancellár lett. A Heimwehrről lásd ORMOS Mária-INCZE Miklós: *Európai fasizmusok 1919-1939*, Kossuth Könyvkiadó, Budapest 1976. 92-94. Starhemberg szerepét és életútját lásd KERÉKES Lajos: *Az első osztrák köztársaság alkonya. Mussolini, Gömbös és az osztrák Heimwehr*, Akadémiai Kiadó, Budapest 1973. 59-60.